

De ville danse og drikke - i 90'erne

1880'erne var der et voldsomt røre i det danske samfund. Højreministeriet med Estrup i spidsen sad tungt på magten. I lange perioder regerede ministeriet på kanten af grundloven, uden om Folketinget, ved såkaldte provisoriske love.

For at demonstrere sin vilje til magt udrustede regeringen et beredent politikorps, let genkendeligt på de blå uniformer. Korpset blev kaldt Estrups blå gendarmere og eksisterede fra 1886 til 1894.

På den anden side oprustede oppositionen, anført af Venstre, med henblik på at overtage magten i landet med demokratisk-parlamentariske midler. På det folkelige plan blev der dannet et utal af foreninger. Det være sig gymnastikforeninger, skytteforeninger, afholdsforeninger, brugsforeninger, andelsmejeriforeninger og så videre.

Øster Hornum var ingen undtagelse. De foreninger, der har noget med denne fortælling at gøre, er ungdomsforeningen, dannet i 1889, afholdsforeningen, dannet 1884, brugsforeningen dannet 1888, og forsamlingshusforeningen, der blev dannet i 1889.

Ungdomsforeningen

På Øster Hornum ungdomsforenings stiftende generalforsamling den 14. november 1889 blev foreningens vedtægter vedtaget:

1. *Foreningens formål er at få mere enighed og fordragelighed blandt ungdommen samt arbejde hen til mere social og politisk oplysning så vel som enhver anden gavnlig oplysning for ungdommen.*
2. *Foreningen afholder i den hensigt jævnlige sammenkomster i vintermånederne, hvor der oplæses og foredrages belærende og underholdende akter, ligesom den også, så vidt kassen kan klare det, vil benytte fremmede talere. Generalforsamlingen bestemmer, hvor ofte disse sammenkomster skal afholdes.*
3. *Ved disse sammenkomster må ingen som helst spiritus serveres, ligesom berusede personer ikke tilstedes adgang. Hvis det forhold skulle indtræffe, at et medlem møder 3 gange til foreningens sammenkomster i beruset tilstand, bliver han at betragte som udmeldt af foreningen, ligesom det er en selvfølge, at ethvert medlem opfører sig på en høvisk måde ved alle foreningens sammenkomster. Denne paragraf kan ikke forandres uden at $\frac{3}{4}$ af medlemmerne stemmer derfor.*
4. *Foreningen vil ligeledes arbejde hen til enighed og høflig optræden mod hverandre på enhver plads.*
5. *Dersom et medlem gentagent opfører sig på en måde som bestyrelsen finder strider mod loven kan det udelukkes ved en generalforsamling på forslag af bestyrelsen.*
6. *Den ordinære generalforsamling afholdes i første halvdel af januar måned, hvor regnskabet fremlægges. De ikke mødte medlemmer må finde sig i de beslutninger, som generalforsamlingen vedtager. Bestyrelsen kan sammenkalde til generalforsamling med 8 dages varsel og skal sammenkalde når mindst 20 medlemmer skriftligt forlanger det med angivelse af forhandlingsemnet. Alle foreningens medlemmer har lige stemmeret.*
7. *Bestyrelsen vælges af generalforsamlingen for 2 år ad gangen. De afgår skiftevis første gang ved lodtrækning. De kunne genvælges. Der vælges 2 revisorer til at gennemgå regnskabet.*

8. *Bestyrelsen skal opkræve kontingentet til den af generalforsamlingen fastsatte tid. Ligesom den til enhver tid kan optage enhver ung mand og kvinde som medlem, når de erlægger kontingentet 10 øre årlig, og som kan ske ved henvendelse til et bestyrelsesmedlem.*
9. *Alle spørgsmål afgøres på generalforsamling ved simpel stemmeflerhed med undtagelse af paragraf 3 og ophævelse af foreningen, hvortil ligeledes fordres $\frac{3}{4}$ af foreningens medlemmer. I sidste tilfælde bestemmer generalforsamlingen, hvad det mulige overskud skal anvendes til.*

Øster Hornum d. 14. november 1889

Andreas Petersen, Jens Kjølby, Anton Hejberg, Jens Dollerup, Jens Kr. Lassen.

Dans – offentligt eller i foreningen

Samlingshus og Brugs - efter nogens mening lastens huler

Da en af de sikreste indtægtskilder for en nystartet forening er og var dans, indbød man allerede den 17. februar det følgende år til dans. Den slags kunne ikke gå for sig uden et vist bureaukrati, hvorfor der foreligger et brev fra herredsfogeden:

Bestyrelsen for forsamlingshuset i Øster Hornum må afholde offentlig dans for betaling på sin bopæl den 17. denne måned fra 17³⁰ til kl. 2 næste morgen.

Der må ingen som helst beværtning finde sted, hverken ved spise eller drikkevarer. Tilladelsen forevises sognefogeden og sognerådsformanden.

Hornum Herredskontor i Nibe den 11. febr. 1890.

Som tilføjelse hertil kom:

Da ungdomsforeningen har affordret med os om samlingshuset til afholdelse af dans den 17. februar for nævnte forenings medlemmer bliver der altså ikke afholdt offentlig dans, hvorfor tilladelsen herved tilbagesendes.

For bestyrelsen. L. P. Sørensen.

Så vidt, så godt. Nu var der ikke længere tale om offentlig dans, hvorfor det ikke var nødvendigt med en officiel tilladelse, men alligevel blev gendarm Frederiksen sendt af sted for at holde øje med hvorledes det gik til, og den nidkære Frederiksen kunne da heller ikke undlade at fyre en indberetning af. Den lød sådan:

*Til Nibe Købstad og Hornum Herreds kontor
Rapport*

I henhold til herredskontorets ordre har undertegnede gårs dato fra kl. 7 eftermiddag ført tilsyn med dansen i Øster Hornum forsamlingshus.

Uddeler Anton Petersen af Øster Hornum brugsforening erklærede, at det ikke var offentlig dans og mente, at der ikke skulle være politi til stede, da det var ungdomsforeningen, som afholdt dansen. A. Petersen er formand for foreningen.

*Undertegnede sagde til ham, at ifølge herredskontorets ordre var det ikke tilladt at holde be-
værtning. Petersen erklærede at han nok skulle tage følgerne for det, og han vedblev hele natten
at sælge totaldrikkevarer og spise for betaling til deltagerne i dansen.*

*For at blive medlem af foreningen måtte der betales en kontingent af 10 øre. Da klokken var 3
sagde jeg til Petersen at dansen skulle ophøre, men han nægtede og sagde at dansen skulle ved-
blive til kl. 4. Dansen ophørte kl. 4¹⁵ formiddag. De fleste af foreningens medlemmer blev først
indmeldt i aften.*

Hvilket hermed indmeldes, Frederiksen

Der er ingen tvivl om, at gendarmene på den tid har følt sig som småkonger, der kunne bestemme overalt. De har følt sig som regeringsmagtens forlængede arm i de små samfund, hvor de har været til usigelig irritation for lokalbefolkningen. Formanden for ungdomsforeningen blev åbenbart afkrævet en forklaring af dommeren i Nibe, og den lød sådan:

*Øster Hornum d. 10. marts 1890
Til Hornum Herreds kontor, Nibe*

*Hoslagt følger liste over medlemmer i alt 139 hvoraf de fra listens nr. 104 til 138 (begge inkl.)
blev indtegnede omtalte aften den 17. februar. Ligeledes følger genpart af vore love.*

*Af begge dele håber jeg det så tydeligt og klart fremgår, at jeg på foreningens vegne har handlet
fuldstændig efter vor lovlige ret hvorfor jeg håber den højstærede dommer heraf vil finde, at der
ved nævnte lejlighed ikke er begået noget som helst ulovligt.*

Aller ærbødigst Anton Petersen

Herefter fulgte en liste over foreningens medlemmer, så den høje dommer ved selvsyn kunne kontrol-
lere, hvem der havde tilladelse til at være til stede. De sidste på listen var ganske vist nyindmeldte,
men der stod jo heller ikke noget i vedtægterne om, hvornår man skulle være indmeldt.

Den underskrivende formand for ungdomsforeningen var Brugsens uddeler Anton Petersen. I juli må-
ned samme år forlangte pastor Gade, at uddeler Anton Petersen blev fyret fra jobbet som uddeler, men

på generalforsamlingen den 27. i samme måned vedtog denne at beholde uddeleren, der jo altså også var formand for ungdomsforeningen. Pastor Gade truede dernæst lærer Mark, der var i bestyrelsen for brugsforeningen, med at ville klage til ministeriet, dersom han ikke straks gik ud af bestyrelsen, og hans post blev overladt til en anden, men lærer Mark fortsatte dog med at føre brugsens regnskab. Hvorfor pastor Gade lige vendte sin vrede mod lærer Mark er ikke til at sige.

Nogle år senere blev pastor Gade dømt fra kjole og krave for det, der var langt værre end lidt øl og en dans, men det er en helt anden historie.

Uanset udfaldet af sagen om dansen i 1890 ville ungdommen i Øster Hornum fortsat mere sig. Herredskontoret i Nibe sendte igen gendarm A. H. Rasmussen til Øster Hornum for at undersøge om ungdomsforeningen havde afholdt dans pinsedag d. 5. juni 1892. Det blev bekræftet af ungdomsforeningens kasserer, skrædder Jens Mouritsen i Øster Hornum. Han opgav endvidere navnene på bestyrelsesmedlemmerne. Om foreningen fik en bøde for afholdelsen af pinseballet vides ikke, men der blev i hvert fald skrevet rapport.

Drikkeri

At der blev drukket andet end postevand til disse arrangementer fremgår ret tydeligt, men om det har været overvældende meget er svært at sige. Nogen lader sig jo let forarge, og det sete afhænger jo af øjnene, der ser.

At der var andre end de unge, der havde trang til øl fremgår af, at Brugsens første uddeler Niels Jensen tidligere havde været slem til at nyde spiritus, men at det var lykkedes at få ham ind i afholdsforeningen. Han begyndte imidlertid at nyde spiritus igen, og det tog mere og mere til, så det så ud til at blive nødvendigt at sige ham op som uddeler.

Allerede få år efter, i 1892, blev valget af en ny uddeler karakteriseret som i høj grad uheldigt, da Brugsforeningen blev samlingsted for kortspillere, og uddeleren gjorde efter lærer Jens Marks opfattelse, hvad han kunne for at fremme drikkeri. Flere gange måtte bestyrelsen advare uddeleren herimod, men ”det frugtede kun lidt”, som lærer Jens Sørensen Mark udtrykte det.

Der blev modtaget klager til herredskontoret i Nibe, fx skrev smedesvend H. P. Hansen fra Øster Hornum:

Det meddeles herved, at uddeler S. H. Sørensen i Øster Hornum Brugsforening forhandler og lader drikke bayersk øl på stedet mod betaling, så det formenes, at sådant ølsalg er stridende mod loven bedes politiet tage sig af sagen. Som vidende for meddelelsens rigtighed skal nævnes:

*Husejer August Krog,
Tjenestekarl Lars Ørbæk
Undermejerist A. Kyhl*

At der blev drukket spiritus i andre sammenhænge kan man se af, at der flere gang var problemer med at holde styr på drukkenskab blandt de unge mænd, der havde været på session i Nibe. Enten skulle det fejres at man var sluppet for militærtjenesten, eller også skulle det fejres, at man var et rigtigt mandfolk, der kunne og skulle være soldat.

At der også var alvorlige problemer med overdrevent alkoholforbrug ses fx af en sag fra sognerådets møde 10. maj 1899, hvor det i punkt 3 hedder: ”Niels Jensen af Molbjerg er på grund af delirium den 22. forrige måned bleven anbragt på arbejdsanstalten ved Aalborg på kommunens bekostning”. Sagen var ikke enestående. Fattigdom kombineret med drikkeri var et alvorligt menneskeligt og socialt problem, som afholdsbevægelsen søgte at løse på sin måde.

Afholdsforeningen

I vinteren 1884 lod Simested afholdsforening, der var stiftet af lærer Bitsch Lauridsen, afholde et møde i Øster Hornum sogn med en svensk afholdsagitor, O. Olsson, som taler. Der taltes så en del om sagen i den følgende tid. Der var allerede dengang nogle mænd i sognet, der var medlemmer af Simested afholdsforening. I slutningen af februar 1884 henvendte nogle mænd sig til Bitsch Lauridsen, og fik ham til at tale ved et møde i Øster Hornum skole den 6. marts 1884. Der blev så den aften stiftet en afholdsforening med navnet Øster Hornum afholdsforening. Foreningen begyndte med 17 medlem-

Foreningens fane fra 1884

mer. En enkelt faldt snart efter fra. Lærer Mark valgtes til formand for foreningen. At han også var medlem af Brugsens bestyrelse gav som sagt visse problemer i forbindelse med dansen den 17. februar 1890.

At afholdsforeningen var i tråd med tidens trend ses af, at sognerådet den 13. november 1884 havde vedtaget, at der ikke kunne udstedes tilladelse til udskænkning af spiritus i forbindelse med offentlige møder, legestuer eller offentlig dans. I 1885 bekræftes denne vedtagelse i en skrivelse fra herredsfogeden. Øster Hornum afholdsforening blev årligt bevilget et støttebeløb fra sognerådet.

Ved indmeldelse i foreningen skulle det ny medlem aflægge afholdsløfte, der lød:

Jeg underskrevne forpligter mig herved til at afstå fra nydelse af enhver berusende drik, undtagen når den forordnes af lægen som medicin og ved den hellige nadver. Endvidere forpligter jeg mig til at ikke at give, byde eller sælge berusende drikke til nogen samt efter evne at virke for drikkeriets udryddelse.

Afholdsforeningen konsoliderede sig med stigende medlemstal, og i 1907 bevilgedes af foreningens kasse 50 kr. som foreningens bidrag til opførelse af det ny forsamlingshus, hvor mange af foreningens arrangementer afholdtes i de kommende år.

I 1910 havde foreningen 153 medlemmer, og i årene under 1. verdenskrig havde foreningen en kraftig forøgelse af medlemstallet, en kort tid over 200, og man valgte på et tidspunkt at dele sig op i afdelinger, dækkende hver sit af kommunens skoledistrikter.

I 1926 døde formanden, lærer Jens Sørensen Mark. Han havde været foreningens formand siden starten, og det blev besluttet at yde op til 300 kr. til en mindesten på hans grav. Som afløser i formandsstolen valgtes lærer Marks svigersøn lærer Stig Nielsen, Guldbæk.

I 1928 var medlemstallet vigende, og man gik tilbage til den gamle ordning med én forening med en samlet bestyrelse. Medlemstallet ses i 1927 at have været 91 medlemmer, i 1933 knap 70 medlemmer før i 1936 at være nede på 62 medlemmer og foreningen ser ud til i nogle år at have kørt på vageblus.

I 1940 blev arbejdet i Øster Hornum sogns afholdsforening genoptaget, og efter generalforsamlingen kunne foreningen mønstre 38 medlemmer. Der arrangeredes som i foreningens velmagtsdage foredrag,

oplæsning, lysbilledforedrag og en årlig juletræsfest. Efter 1942 ser det ud som om foreningen igen gik i dvale.

At tilslutningen til afholdstanken var vigende, ses også af, at i februar 1945 foreslog 27 medlemmer af brugsforeningen, at der skulle søges om tilladelse til salg af spiritus i Øster Hornum Brugs. Det var bestyrelsen ikke så meget for, idet den vedtog at den ”under hensyn til de herskende forhold ikke kunne imødekomme ønsket”. Det var dog ikke en enig bestyrelse, idet to medlemmer stemte for forslaget, mens fem gik imod. Det fik nu ikke forslagsstillerne til at forholde sig i ro, idet de allerede igen i september 1945 indsendte forslag til bestyrelsen om at søge tilladelse til salg af spiritus. Forslaget begrundedes med, at købmand Jørgensen overfor havde fået bevilling og at ”det vil være generende for foreningens medlemmer at skulle henvende sig til købmanden efter denne ene vare, når de kan blive betjent med andre varer i Brugsforeningen”. Dette argument bed på bestyrelsen, som vedtog at sende forslaget til behandling på en ekstraordinær generalforsamling, hvor det vedtoges med 71 stemmer for at søge bevilling til salg af spiritus og 39 imod.

I 1961 forsøgte der igen afholdt arrangementer i afholdsforeningen, men fremmødet var pauvert og efter et arrangement i 1965 i Øster Hornum samlingshus, hvor fremmødet var så lille at taleren i stedet for at holde sin tale, sammen med de få tilstedeværende, snakkede om afholdsarbejdet, ser det ud til at foreningens aktiviteter endeligt ophørte.

Kristian Gregersen

Gregersens afholdsnål

I 1975 afleverede Øster Hornum afholdsforenings sidste formand og fanebærer siden 1926, Kristian Gregersen, samtlige protokoller og foreningens fane til Lokalhistorisk Arkiv i Øster Hornum.

Hermed sættes et endegyldigt punktum for foreningens virke.

Øster Hornum samlingshus

I vinteren 1888-89 holdtes flere møder for at få bygget et samlingshus i Øster Hornum. Da brugsforeningen skulle bygge nyt hus 1889 forhandlede der en del om, at denne skulle bygge samlingshal i forbindelse med brugsforeningens bygning. Dette ville imidlertid ikke lykkes, da for mange af brugsforeningens medlemmer havde meget i mod sådan så tæt et samarbejde. Det lykkedes så at få dannet en særlig forening med navnet Øster Hornum samlingshus.

Brugsforeningen fik af bymændene lov til at bygge sin ejendom på et stykke gadejord mellem landevejen i øst, bækken i vest, vejen ned til præstegården i nord og vejen til skolen i syd. Ved siden af brugsforeningens bygning fik samlingshuset lov til at bygge sit hus, af udseende en tvilling til Brugsforeningen. Brugsforeningen begyndte at bygge tidligt i foråret 1889, og derefter skulle samlingshuset begynde.

Imidlertid brændte præstegården og syv huse den 13. juni 1889, og nu blev der megen travlhed for bygningshåndværkerne med at opføre ny beboelseshuse. Derved sinkedes arbejdet med samlingshuset en del, så det ikke blev færdigt før hen ad november. Det blev ret stærkt benyttet indtil 1907.

Der blev, som vi har hørt, holdt baller. Ungdomsforeningen holdt møder. Nogle unge var endog så glade for samlingshuset, at de uindbudt satte sig ind i den lille sal og spillede kort om penge. De blev bortvist. Den store sal blev også benyttet af gymnastikforeningen og der blev holdt folkedans. Der var dog grænser: Der måtte ikke afholdes sekteriske møder af nogen art i samlingshuset.

Imidlertid voksede brugsforeningen stærkt, så dens bygning blev alt for lille til den stærkt voksende omsætning. Brugsen lejede sig ind i en del af samlingshuset, men det var ikke nok. Der var ikke plads til udvidelse af Brugsens bygning, da samlingshuset lå i vejen. Brugsforeningens bestyrelse henvendte sig da til samlingshusets bestyrelse for at købe samlingshuset. Der lod ikke til at være megen stemning herfor, men efter mange forhandlinger lykkedes det dog, og samlingshuset modtog sine penge og udbetalte alle aktierne, hvorpå selskabet erklæredes for opløst.

Der blev straks taget fat på at danne et nyt selskab, som skulle lade et nyt samlingshus bygge. Det kostede ret meget arbejde at få rejst den nødvendige kapital, men det lykkedes dog. Byggegrund til det nye samlingshus blev købt længere sydpå i byen mellem landevejen og skolens have. På dette sted lå forhen en gård (Sigsgård, matr. nr. 11), der ved udskiftningen måtte flytte ud på marken syd for byen. I denne gård havde gennem mange år den øverstkommanderende over soldaterne i Øster Hornum boet.

Samlinghuset længst til venstre. Læg mærke til vejgrøften, der først rørlægdes 1930

Samlingshuset blev så bygget i sommeren 1907, og det blev indviet om efteråret. I dette samlingshus blev der indrettet lejlighed for en familie, som boede der for at holde huset rent. Det nye samlingshus var meget rummeligere og anseligere end det gamle.

I det nye hus var der, som i det gamle, livlig aktivitet. Ungdomsforeningen holdt seks danseaftener og to baller årligt, en juletræsfest foruden de almindelige mødeaftener. Senere steg antallet af baller til tolv pr. år. Det gik åbenbart fortsat lystigt til, for gentagne gange blev det henstillet til ungdomsforeningen at holde orden og sørge for, at berusede personer ikke fik adgang. På et tidspunkt blev det krævet at ungdomsforeningen sørgede for at der var ”en mand til stede, som ville påtage sig at holde orden”. Værten blev indskærpet, at baller skulle slutte senest kl. 2 og at der ikke tillodes nattesæde af nogen art. I øvrigt forbød forsamlingshusets love at der på nogen måde blev nydt spiritus i huset. På et tidspunkt arrangerede foreningen julefest uden dans. Hen på aftenen tog de unge magten fra bestyrelsen og smed juletræet ud og så begyndte de at danse.

At der selvfølgelig også foregik mere fredelige aktiviteter i huset ses af, at der blev holdt såvel søndagsskole som mange private fester og møder. Dilettantforestillinger og filmforevisninger med omrejse biografer var der også plads til. På et tidspunkt begyndte skolen at leje den store sal fire formiddage om ugen til gymnastikundervisning, og en danselærer Reinau holdt danseskole en gang om ugen. Endog badmintonspillere brugte den store sal. Mens kirken i sommeren 1938 blev kraftigt renoveret, fungerede forsamlingshuset som kirke.

Artiklen, redigeret 2006 af Niels Nørgaard Nielsen, bygger dels på en artikel bragt 1989 i Lokalhistorisk forenings medlemsblad ”Hanan”, dels på arkivalier om diverse foreninger.